

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО БАКАЛАВРА ПСИХОЛОГІЇ У ЙОГО ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОНЛАЙН-ПРОСТОРІ

THE ROLE OF INFORMATION COMPETENCE OF A FUTURE BACHELOR OF PSYCHOLOGY FOR ENLIGHTENMENT OF THE PUBLIC IN THE ONLINE SPACE

У статті охарактеризовано роль інформаційної компетентності майбутнього бакалавра психології у його просвітницькій діяльності в онлайн-просторі.

Визначено, що науковці пов'язують поняття «інформаційна компетентність» з інформацією та інформаційною діяльністю в контексті виконання майбутнім чи практикуючим фахівцем професійних функцій як використанням ІКТ, так і без них. При цьому, виокремлюють такі структурні елементи інформаційної компетентності як-от: знання, вміння, навички, особистісні якості, а також критичне ставлення до інформації й усвідомлення можливих наслідків здійснення інформаційної діяльності.

Аргументовано, що у структурі інформаційної компетентності майбутнього фахівця доцільно виокремити інформаційну та комп'ютерно-технологічну складові, які характеризують здатність майбутнього фахівця до ефективної роботи з інформацією як за допомогою ПК, так і без нього.

Детерміновано, що поняття «інформаційна компетентність» може бути співставлено з поняттям «інформаційна культура», яка вищим ступенем розвитку інформаційної компетентності, адже інтегрує такі критично важливі компоненти для інформаційної діяльності особистості як «інформаційна поведінка» та «інформаційна етика».

Для визначення ролі інформаційної компетентності майбутнього бакалавра психології у його просвітницькій діяльності в онлайн-просторі охарактеризовано функціонально-діяльнісне поле здійснення психологічної підтримки в Інтернеті, яке охоплює онлайн-взаємодію, медіакомпетентність, а також виокремлено переваги і недоліки діяльності психолога в онлайн-просторі.

Ключові слова: підготовка, готовність, психолог, просвітництво, інформаційна компетентність, онлайн-простір.

The article describes the role of information competence of a future bachelor of psychology for enlightenment of the public in the online space.

It is determined that scientists associate the concept of «information competence» with information and information activities in the context of the performance of professional functions by a future or practicing specialist both with and without the use of ICT. At the same time, they distinguish the same structural elements of information competence, such as: knowledge, skills, abilities, personal qualities, as well as a critical attitude to information and awareness of the possible consequences of carrying out information activities.

It is argued that in the structure of the information competence of a future specialist, it is advisable to distinguish the information and computer-technological components, which characterize the ability of a future specialist to effectively work with information both with the help of a PC and without it.

It has been determined that the concept of «information competence» can be compared with the concept of «information culture», which is a higher level of development of information competence, as it integrates such critically important components for the information activity of an individual as «information behavior» and «information ethics».

To determine the role of information competence of a future bachelor of psychology in his educational activities in the online space, the functional and activity field of providing psychological support on the Internet, which includes online interaction, media competence, is characterized, and the advantages and disadvantages of a psychologist's activities in the online space are also highlighted.

Key words: training, future bachelors of psychology, enlightenment of the public, information competence, online space.

УДК 378.4: 004.056.5
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/75.64>

Лісіна Л.О.

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Бердянського державного педагогічного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Психологічна просвіта, як напрям діяльності психолога-фахівця, має на меті поширення серед різних верств населення, які є не фахівцями у галузі психології, чіткої і перевіреної, навіть наукової, інформації про психіку особистості, її емоційну сферу, міжособистісні відносини та особистісний моральний, етичний і соціальний розвиток.

Процес інформатизації суспільства не оминув своїм впливом й психологічну просвіту, адже велика частина соціальної взаємодії, спілкування та життя середньо статистичної людини нині реалізується засобами інформаційних і комп'ютерних технологій.

Таким чином, актуалізується потреба у цілеспрямованій підготовці майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності в онлайн-просторі, що неможливе без визначення сутності і ролі інформаційної компетентності майбутнього бакалавра психології в цій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти формування інформаційної компетентності майбутніх і практикуючих фахівців досліджуються в працях вітчизняних та закордонних науковців: формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки (Н. Баловсяк [1]); наповнення поняття інформаційна етика (Т. Ісаєнко, В. Мартинюк [3]); формування ІТ-готовності як нової якісної характеристики учителя суспільно-гуманітарних

дисциплін (Л. Карташова [4]); формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя технологій засобами інформаційно-комунікаційних технологій (С. Кізім [5]); формування інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів предметників (С. Литвинова [6]); формування у студентів психологічної готовності до використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності психолога (В. Мазур [7]); формування інформаційної компетентності студентів як умова ефективного здійснення інформаційної діяльності (О. Миронова [8]); інформатичні компетентності майбутнього вчителя початкових класів (в моделі трисуб'єктної дидактики) (Л. Петухова [9]); теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти (О. Пономаренко [10]); особливості побудови зворотного зв'язку в онлайн комунікації психолога при груповій взаємодії (Т. Пономаренко [11]); інформаційна поведінка студентів закладу вищої освіти в суспільстві знань (С. Цимбал [12]); вдосконалення бакалаврської психологічної освіти для суспільного блага (Р. Брінгл, Р. Ріб, М. Браун, А. Руїс [13]); медіапсихологія (Д. Джайлз [14]); психологія в епоху Інтернету (Г. Ріва, Ч. Галімберті [15]); психологія Інтернету (П. Уоллес [16]) тощо.

Мета дослідження – охарактеризувати роль інформаційної компетентності майбутнього бакалавра психології у його просвітницькій діяльності в онлайн-просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення мети досліджування насамперед визначимо *сутність та структурні складові поняття «інформаційна компетентність»* майбутнього й практикуючого фахівця.

Так, О. Миронова **концепт «інформаційна компетентність»** майбутнього фахівця визначає як «здатність ефективно виконувати інформаційну діяльність (при вирішенні професійних завдань, навчанні, у повсякденному житті) з використанням ІКТ, що передбачає володіння інформаційною компетенцією та сформованою готовністю (що містить й особистісні якості) до розв'язання відповідних завдань з урахуванням набутого досвіду, з можливістю самостійної організації власної діяльності, зі здійсненням самоконтролю та усвідомленням особистої ролі при їх реалізації та можливих наслідків її здійснення» [8, с. 169]. На думку С. Литвинової **«інформаційна компетентність»** вчителів-предметників – це «здатність особистості орієнтуватися в потоці інформації, як уміння працювати з різними видами інформації, знаходити і вибирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, критично до нього ставитися, на основі набутих знань вирішувати будь-яку інформаційну проблему, пов'язану з професійною діяльністю» [6, с. 7]. Дослідниця Л. Петухова вважає,

що **«інформаційна компетентність»** майбутнього вчителя початкових класів – це «здатність до реалізації системного обсягу знань, умінь та навичок, набуття та трансформації інформації у різних галузях людської діяльності для якісного виконання професійних функцій та усвідомленого передбачення наслідків своєї діяльності» [9, с. 124].

Отже, поняття «інформаційна компетентність» науковці пов'язують з інформацією та інформаційною діяльністю в контексті виконання майбутнім чи практикуючим фахівцем професійних функцій як використанням ІКТ, так і без них. При цьому, виокремлюють такі структурні елементи інформаційної компетентності як-от: знання, вміння, навички, особистісні якості, а також критичне ставлення до інформації й усвідомлення можливих наслідків здійснення інформаційної діяльності. В цілому погоджуючись з цими визначеннями, відмітимо, що включення навичок у структуру інформаційної компетентності, на наш погляд, є дуже дискусійним, адже формування певної навички потребує чимало часу, якого просто не можна виокремити у ході професійної підготовки майбутнього фахівця. Це завдання слід покласти на самого студента, і тільки він може виконати його успішно.

Зазначені структурні елементи, крім навичок, включимо у структуру інформаційної компетентності майбутнього бакалавра психології.

Відмітимо, що «інформаційна компетентність» визначається як синонім «готовності» майбутнього фахівця до ефективної реалізації інформаційної діяльності у майбутній професії, у контексті нашого дослідження як готовність майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності в онлайн-просторі.

Науковець Н. Баловсяк у **структурі педагогічного концепту «інформаційна компетентність»** майбутнього економіста виокремлює **три складові**: *«інформаційну*, яка визначає здатність ефективної роботи з інформацією у різних формах її представлення; *комп'ютерну або комп'ютерно-технологічну*, що визначає уміння щодо роботи з сучасною комп'ютерною технікою та програмним забезпеченням; *процесуально-діяльнісну*, яка визначає здатність застосовувати сучасні засоби інформаційно-комп'ютерних технологій до роботи з інформаційними ресурсами та розв'язування різноманітних задач» [1, с. 227–256]. Погоджуючись з автором щодо виділення у структурі інформаційної компетентності майбутнього фахівця інформаційної та комп'ютерної або комп'ютерно-технологічної складових, адже перша складова характеризує здатність майбутнього фахівця до ефективної роботи з інформацією навіть без ПК, а друга складова фактично відповідає за те саме, тільки за допомогою ПК. Тому третя структурна складова, на наше переконання, є надлишковою. Натомість назва «комп'ютерно-технологічна» складова краще

відповідає суті і ідеї використання комп'ютерних технологій для обробки інформації різного формату. Відтак, у контексті нашого дослідження ми візьмемо до уваги тільки перші дві складові.

Дослідниця С. Цимбал вивчаючи інформаційну поведінку студентів закладу вищої освіти в суспільстві знань вважає, що «інформаційна компетентність» повинна включати **наступні знання і вміння** майбутнього фахівця: розуміння ролі ІКТ у подальшій професійній діяльності; розуміння ІКТ термінології, розуміння апаратної будови ПК, обізнаність щодо операційних систем і прикладного програмного забезпечення; здатність застосовувати інформаційні технології у навчанні, зокрема для створення дидактичних чим методичних матеріалів; здатність застосовувати інформаційні технології для планування, проектування та організації освітнього процесу; здатність використовувати ІКТ у ході моніторингу рівня навчальних досягнень учнів; здатність застосовувати інформаційні технології для спілкування та взаємодії в педагогічному середовищі [12, с. 120–121]. Визначений перелік є досить універсальним для змісту інформаційної компетентності майбутнього фахівця і буде використаний нами в подальшому.

На думку Л. Карташової *поняття «інформаційна компетентність»* може бути *співставлено з поняттям «інформаційна культура»*, яка «забезпечує здобувачам освіти можливість творчо працювати з інформацією: знаходити її, аналізувати та використовувати, а також уміти організувати й спрямовувати інформаційний потік у професійну діяльність» [4, с. 91]. Підтвердження цьому знаходимо у праці С. Кізіми, який також співвідносить поняття «інформаційна компетентність» з поняттям «інформаційна культура», при цьому надаючи наступні аргументи: *«інформаційна культура дає можливість особистості знаходити правильне рішення серед великої кількості можливих, а в умовах роботи інформація може використовуватися і як засіб професійної діяльності, і як спосіб її регуляції»* [5, с. 328–332]. Це підтверджує не тільки взаємозв'язок між інформаційною компетентністю та інформаційною культурою, а й акцентує увагу на вищій ступінь конструкту «інформаційна культура» над конструктом «інформаційна компетентність».

Про вищий рівень складності конструкту «інформаційна культура» свідчать дослідження С. Цимбал [12] та Т. Ісаєнко і В. Мартинюк [3], які вважають, що воно інтегрує такі критично важливі компоненти в для інформаційної діяльності особистості як **«інформаційна поведінка»** та **«інформаційна етика»**.

Так, на думку С. Цимбал, *«інформаційна поведінка»* це «спосіб дій, сукупність зусиль, застосовуваних для отримання, опрацювання та засвоєння наявної інформації» [12, с. 120]. Погоджуючись

з думкою автора, відмітимо, що інформаційна поведінка зумовлює не тільки всю активність особистості у процесі пізнання, а й доступності і комфортності у використанні нею інформаційних ресурсів, одержаних з різноманітних інформаційних каналів, у томі числі й за допомогою сучасних цифрових інструментів пошуку і обробки інформації.

Дослідники Т. Ісаєнко і В. Мартинюк поняття *«інформаційна етика»* розглядають етику у контекстах доступу до інформації, права інтелектуальної власності на інформацію, права на приватне життя громадян [3, с. 144]. На наше переконання, конструкт «інформаційна етика» є значно ширшим, і крім вищезгаданих контекстів має розглядати: морально-етичні і правові норми поведінки особистості в інформаційному суспільстві; етичні норми і правила створення та використання цифрових технологій, вирішення ситуацій морально-етичних колізій, що виникли у ході використання особистістю інформаційних технологій тощо.

Для визначення **ролі «інформаційної компетентності»** майбутнього бакалавра психології у його просвітницькій діяльності в онлайн-просторі охарактеризовано її функціонально-діяльнісне поле, яке охоплює онлайн-взаємодію, медіакомпетентність, а також переваги і недоліки діяльності психолога в онлайн-просторі.

Так, на думку зарубіжних науковців Д. Джайлза та П. Уоллеса, *онлайн-взаємодія психолога* може бути реалізована у наступних форматах: вебінари, майстер-класи, тренінги, онлайн-конференції, психологічні квести, психологічні марафони, пряма трансляція на власному YouTube каналі, прямий ефір у Facebook чи Instagram [14; 16]. Відмітимо, що практично усі формати можуть бути використані майбутнім психологом у просвітницькій діяльності в онлайн-просторі.

Поняття *«медіакомпетентність»* Т. Пономаренко розуміє як «компетентність психолога у сприйнятті, створенні та передачі повідомлень за допомогою технічних систем з урахуванням їх специфіки, особливостей та обмежень, яка ґрунтується на критичному мисленні, а також на здатності до медіадіалогу з людьми і вмінні побудувати зворотній зв'язок з аудиторією» [11, с. 67]. Таке тлумачення суголосне з нашими уявленнями щодо реалізації майбутнім психологом у просвітницькій діяльності в онлайн-просторі.

Розглядаючи психологію в епоху Інтернету зарубіжні науковці Г. Ріва і Ч. Галімберті виокремлюють низку переваг і недоліків такої діяльності. На думку авторів, серед *переваг* здійснення психологічної діяльності в Інтернеті є: «економія часу на дорогу, зручність та комфортність самого процесу роботи; можливість дистанційної роботи з будь-якої точки світу; розширення професійних горизонтів; можливість працювати в декретній відпустці; спеціаліст сам планує свій графік; доступність додаткових

каналів (соціальні мережі) для реклами власних продуктів та послуг» [15, с. 2]. Серед *недоліків*, які певним чином перешкоджають здійсненню психологічної діяльності в Інтернеті є: «відсутність безпосереднього візуального контакту між клієнтом і психологом, зокрема труднощі у відстежуванні змін в емоціях того, хто звернувся по допомогу; існує ризик розриву зв'язку, який веде до втрати повідомлень; виникнення непорозумінь у зв'язку з відсутністю невербальної інформації про клієнта; затримку звуку під час організації відозв'язку; можливі значні затримки в отриманні повідомлень у разі великої різниці у часових поясах; погана якість технічних засобів (повільна швидкість Інтернету, якість зображення тощо)» [15, с. 3]. Дослідниця О. Пономаренко акцентує увагу на такому важливому недоліку діяльності психолога в онлайн просторі як «складність побудови адекватного і ефективного зворотного зв'язку між психологом і клієнтом» [10, с. 168]. Цілком погоджуємося з визначеними перевагами і недоліками здійснення психологічної підтримки в Інтернеті і врахуємо їх у ході підготовки майбутнього бакалавра психології до його просвітницької діяльності в онлайн-просторі.

Висновки. Таким чином, поняття «інформаційна компетентність» науковці пов'язують з інформацією та інформаційною діяльністю в контексті виконання майбутнім чи практикуючим фахівцем професійних функцій як використанням ІКТ, так і без них.

Основними структурними елементами інформаційної компетентності майбутнього бакалавра психології є: знання, вміння, особистісні якості, а також критичне ставлення до інформації й усвідомлення можливих наслідків здійснення інформаційної діяльності.

«Інформаційну компетентність» будемо визначати як синонім «готовності» майбутнього бакалавра психології до ефективної реалізації просвітницької діяльності в онлайн-просторі.

У структурі інформаційної компетентності майбутнього бакалавра психології виокремлюємо інформаційну та комп'ютерно-технологічну складові, які характеризують його здатність до ефективної роботи з інформацією як ПК, так і без нього.

Поняття «інформаційна культура» майбутнього бакалавра психології є вищим ступенем розвитку інформаційної компетентності, адже інтегрує такі критично важливі компоненти для інформаційної діяльності як «інформаційна поведінка» та «інформаційна етика».

Інформаційна поведінка майбутнього бакалавра психології зумовлює не тільки всю активність особистості у процесі пізнання, а й доступності і комфортності у використанні нею інформаційних ресурсів, одержаних

з різноманітних інформаційних каналів, у тому числі й за допомогою сучасних цифрових інструментів пошуку і обробки інформації.

Інформаційна етика майбутнього бакалавра психології у ході виконання ним просвітницької діяльності в онлайн-просторі має розглядати: етику у контекстах доступу до інформації, права інтелектуальної власності на інформацію, права на приватне життя громадян; морально-етичні і правові норми поведінки особистості в інформаційному суспільстві; етичні норми і правила створення та використання цифрових технологій, вирішення ситуацій морально-етичних колізій, що виникли у ході використання особистістю інформаційних технологій тощо.

Охарактеризовано функціонально-діяльнісне поле здійснення психологічної підтримки в Інтернеті, яке охоплює онлайн-взаємодію, медіакомпетентність, а також переваги і недоліки діяльності психолога в мережі Інтернет, які будуть враховані нами у ході підготовки майбутнього бакалавра психології до його просвітницької діяльності в онлайн-просторі.

Серед *перспективних напрямів* подальших наукових розвідок визначимо дефініцію та обґрунтування особливостей підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності в медіа-просторі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баловсяк Н. В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Баловсяк Надія Василівна ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2006. 334 с.
2. Електронні соціальні мережі як інструменти сучасного навчального середовища: глосарій / за заг. ред. О.П. Пінчук. Вид. 2-е, допов. і випр. ІІТЗН НАПН України, 2017. 43 с.
3. Ісаєнко Т. К., Мартинюк В. М. Інформаційна етика: наповнення поняття. *Людина в інформаційному просторі*: матеріали ІІ Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конф., м. Кременчук, 14 грудня 2016 р. С. 143–145.
4. Карташова Л. А. Формування ІТ-готовності як нової якісної характеристики учителя суспільно-гуманітарних дисциплін. *Педагогічний дискурс*. 2010. Вип. 8. С. 90–97.
5. Кізім С. С. Формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя технологій засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2011. Вип. 28. С. 328–332.
6. Литвинова С. Г. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) вчителів предметників. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2008. № 1 (5). С. 6–10.

7. Мазур В. М. Формування у студентів психологічної готовності до використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності психолога : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Миколаїв, 2007. 198 с.

8. Миронова О. І. Формування інформаційної компетентності студентів як умова ефективного здійснення інформаційної діяльності. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. № 17 (204). С. 165–175.

9. Петухова Л. Є. Інформатичні компетентності майбутнього вчителя початкових класів (в моделі трисуб'єктної дидактики): навчально-методичний посібник. Херсон : Херсонський державний університет, 2010. 524 с.

10. Пономаренко О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя, 2020. 561 с.

11. Пономаренко Т. Особливості побудови зворотного зв'язку в онлайн комунікації психолога при груповій взаємодії. *Науковий часопис НПУ імені*

М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2019. Випуск 8(53). С. 66–75.

12. Цимбал С. М. Інформаційна поведінка студентів закладу вищої освіти в суспільстві знань. *Особистість студента та соціокультурне середовище університету в суспільному контексті* : збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 травня 2020 р., м. Київ). Київ, 2020. С. 119–121.

13. Bringle R. G., Reeb R. N., Brown M. A., Ruiz A. I. *Service Learning in Psychology: Enhancing Undergraduate Education for the Public Good*. Washington, DC: American Psychological Association, 2016. 257 p.

14. Giles D. *Media psychology*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2003. 324 p.

15. Riva G., Galimberti C. *The Mind in the Web: Psychology in the Internet Age*. *Cyberpsychology & Behavior*. 2004. Issue 4 (1). P. 1–5.

16. Wallace P. *The psychology of the Internet*. Maryland : Cambridge University Press, 2016. 392 p.